

**ТР ДБМУ “ Республика балалар китапханәсе”
Белешмә библиографик бүлек**

“Алар онытылмас..”

**Татар шагыйре Муса Жәлилнең тууына 115 ел тулуга
багышланган әдәбият исемлеге**

Казан 2021

Жәлил Муса (1906 -1944)

*Әкияттәге серле йомгак булып,
Жырым калды сүтелеп юлымда.
Сез табарсыз килеп шушы эздән
Мине соңгы йөрәк жырымда.
(М. Жәлил)*

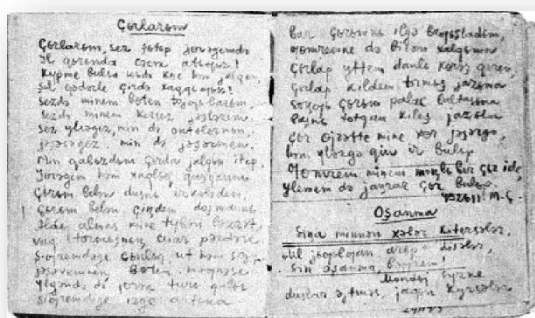
15 февральдә татар халкының билгеле шагыйре, Советлар Союзы Герое Муса Жәлилнең тууына 115 ел тула. Шул уңайдан каһарман шагыйрьнең ижатын искә төшереп узыйк.

Шагыйрь кечкенәдән шигырьләр ижат итә башлый. Шагыйрьнең балалар өчен язылган беренче әсәре – «Бишек жыры» (1922).

Утызынчы елларда Муса Жәлил Агния Барто, Самуил Маршак, Нина Саконская кебек рус язучыларының балалар өчен язылган әсәрләрен тәржемә итеп, аларны Казанда бастырып чыгаруда күп көч куя.

1941 елда Бөек Ватан сугышы башлануга шагыйрь сугышчылар сафына баса. Ләкин 1942 нче елның жәндә ул фронтта дошман чолганышында кала.

Ул авыр яраланган хәлдә фашистлар кулына әсирлеккә элгә. Патриот шагыйрь соңгы чиккә кадәр хәрби антына, Ватанына тугрылыклы булып кала. Ул әсирлектә яшерен оешма төзеп, фашистларга каршы пропаганда эшләре алып бара. Кызганычка каршы оешманың эше дошманга билгеле була. Мусаны һәм аның иптәшләрен үлемгә хөкем итәләр.

Әдип әсирлектә дә кулыннан каләмен төшерми. Бу чорда аның «Кызыл ромашка», «Сандугач һәм Чишмә» һәм башка билгеле әсәрләре языла. Муса Жәлилнең әсирлек вакытының ижат жимешләре булган «Моабит дәфтәрләре» шигырьләр циклы бөтен дөньяга билгеле.

Муса Жәлилнең китаплары

Әсәрләр. 4 томда. Т. 1- 4. -Казан: Таткитнәшрият, 1975-1976.

Т. 1. Шигырьләр. 1975. - 559 б.

Т. 2. Шигырьләр. Либреттолар. - 1976. - 592 б.

Т. 3. - Шигырьләр, поэмалар, тәржемәләре биографик материаллар, хатлар. - 1976. - 648 б.

Т. 4. Әдәбият-сәнгать тәнкыйте. -1976. - 560 б.

Сайланма әсәрләр. 3 томда. Т. 1-3. - Казан: Таткнигоиздат, 1955-1956.

Т. 1. - 1955. - 640 б.

Т. 2. - 1955. - 480 б.

Т. 3. - 1956. - 422 б.

Сайланма әсәрләр: Шигырьләр, поэмалар. - Казан: Таткитнәшрият, 1960. - 551 б.

Авылда пионер эшләре. - Мәскәү: СССР халыкларының үзәк нәшрияты, 1929. - 67 б.

Алтынчәч: Опера һәм либретто. (Әдәби вариант). - Казан: Татгосиздат, 1941. -99 б.

Барабыз: (Шигырьләр): Революция көрәшчеләре өчен ясалган кичәләргә-материаллар. - Казан: МОПРның Татарстан өлкә комитеты нәшере, 1925. - 39 б.

Батыр куян: шигырьләр. – Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1998. - 14 б.

Илдар. (Лачыннар): Опера өчен либретто. 4 пәрдәдә, 6 картинада. - Казан: Татгосиздат, 1941. - 72 б.

Иптәшкә. (Теләктәшкә): Шигырьләр җыентыгы. - Мәскәү: СССР халыкларының үзәк нәшрияты, 1929. -79 б.

Кызыл ромашка: балалар өчен шигырьләр, җырлар. – Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2013. – 143 б.: рәс. б-н.

Моабит төрмәсендә язылган шигырьләр. - Казан: Татгосиздат, 1953. - 206 б.

Моабит дәфтәрләре: Шигырьләр, поэмалар, җырлар. - Казан: Таткитнәшрият, 1969. - 744 б.

Орденлы миллионнар: Шигырьләр җыентыгы. - Казан: Таткитнәшрият, 1934. - 122 б.

Парашютсыз курчак: балалар өчен шигырьләр, җырлар, поэма. – Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2004. – 79 б.

Сандугач һәм Чишмә. – Казан: Татарстан китап нәшрияты, 1996. – 142 б.

Тупчы анты: Шигырьләр җыентыгы. - Казан: Татгосиздат, 1942. - 111 б.

Шигырьләр һәм поэмалар. - Казан: Татгосиздат, 1934. - 267 б.

Шигырьләр. - Казан: Татгосиздат, 1939. -72 б. - (Мәктәп сериясе).

Хат ташучы: Поэма. -Казан: Татгосиздат, 1940. -72 б.

Җырларым: Моабит төрмәсендә язылган шигырьләр. - Казан: Таткнигоиздат, 1954. - 207 б.

М. Жәлил турында вакытлы матбугат битләрендә басылган мәкаләләр

Аймәт, Р. Жәлил улы / Р. Аймәт // Мәйдан Чаллы. – 2018. – № 10. – 16-20 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең улы Альберт турында.

Аляутдинова, Д. Үлемгә үч итеп... / Д.Аляутдинова // Татарстан. – 2016. – №2. – 48-50 б.

Татар герой -шагыйре Муса Жәлилнең кызы Чулпан, оныгы Татьяна, оныкчыгы Михаил турында.

Батталова, Э. Мәңге истә калыр ул чаклар: Бөек Жиңгә 70 ел / Э. Батталова // Көмеш кыңгырау. – 2015. – № 16 (30 апр.). – 7 б.

Шагыйрь Муса Жәлил шигырьләренә нигезләнеп сәхнәләштерелгән күренеш. Балалар бакчасы өчен сценарий.

Бәдигый, Х. Муса Жәлил: «Я сугыш син, яклап хаклыкны, я сайла кызганыч коллыкны» / Х.Бәдигый // Гаилә һәм мәктәп. – 2020. – № 2. – 24 - 27 б.

Герой - шагыйрь Муса Жәлил турында.

Бәдигый, Х. Милли мәнфәгать әйдаманы / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2020. – № 6 (14 февраль). – 5 б.

Муса Жәлилне искә алу.

Бәдигый, Х. Милләт каһарманнары / Х.Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2019. – №33 (23 август). – 15 б.

Герой - шагыйрь Муса Жәлил турында.

Бәдигый, Х. Муса йолдызлыгы. / Х. Бәдигый // Ватаным Татарстан. – 2017. – №23 (15 февраль). – 3 б.

Шагыйрь М.Жәлил турында.

Бәдигый, Х. Муса Жәлил әсәрләренең поэтик лингвистикасы. / Х.Бәдигый // Казан утлары. – 2016. – № 2. – 130-142 б.

Герой - шагыйрь Муса Жәлил ижатын тирәнтен өйрәнү.

Бәдигый, Х. Хакыйкәт хакына / Х.Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2019. – № 6 (15 февраль). – 11 б.

Шагыйрь Муса Жәлил ижаты турында.

Бәдигый, Х. Жәлил ижатында Су образы. / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2015. – № 37 (25 сент.). – 17 б.

Каһарман шагыйрьнең ижаты турында.

Бәдигый, Х. Жәлил йолдызлыгы. / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2017. – № 5 (10 февраль). – 15 б.

Шагыйрь М.Жәлилнең тормышы һәм ижаты турында.

Бәдигый, Х. Жәлил өчен ачыну / Х.Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2017. – № 33 (25 августа). – 6 б.

Шагыйрь Муса Жәлил язмышы турында.

Бәдигый, Х. Жәлилчеләр теле / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2018. – № 6(16 февраля). – 18 б.

Шагыйрь Муса Жәлил турында.

Бәдигый, Х. И уян, ил...: 15 февраль - каһарман шагыйрь М.Жәлилнең туган көне / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2014. – № 6 (14 февр.).

М.Жәлилнең ижаты һәм патриотизм.

Бәдигый, Х. Жәлилчеләр рухы мәңгелек / Х. Бәдигый // Шәһри Казан. – 2014. – № 15 (11 февр.).

15 февраль - герой-шагыйрь Муса Жәлилнең туган көне. Патриот-шагыйрь М.Жәлилгә һәм жәлилчеләр багышланган язма.

Бәдигый, Х. И уян, ил...: 15 февраль - каһарман шагыйрь М.Жәлилнең туган көне / Х. Бәдигый // Мәдәни жомга. – 2014. – № 6 (14 февр.).

М.Жәлилнең ижаты һәм патриотизм.

Бәдигый, Х. Жәлилчеләр рухы мәңгелек / Х. Бәдигый // Шәһри Казан. – 2014. – № 15 (11 февр.).

15 февраль - герой-шагыйрь Муса Жәлилнең туган көне. Патриот-шагыйрь М.Жәлилгә һәм жәлилчеләр багышланган язма.

Вахитов, И. Жәлил авылы Мостафа / И.Вахитов // Мәдәни жомга. – 2017. – № 29 (28 июля). – 5 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең туган авылы турында.

Галиуллина, М. Шагыйрьнең хәтер фатиры. / М.Галиуллина // Мәдәни жомга. – 2016. – № 5 (12 февраля). – 24 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең Казанның Горький урамындагы музей-фатиры турында.

Гыйматдинова, Н. «Ул мине йөрәгендә саклар». / Н.Гыйматдинова // Сөембикә. – 2016. – № 2. – 36-39 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең сөйгәне Зәкия, кызы Люция турында.

Зәкиева, Э. Аның тәне дә көчле булган. / Э.Зәкиева // Казан утлары. – 2016. – № 2. – 176-179 б.

Шагыйрь Муса Жәлил тормышында спорт һәм физик тәрбия.

Кашапов, Р. Жәлилчеләр батырлыгы бизәүгә мохтаж түгел / Р.Кашапов // Мәдәни жомга. – 2018. – № 33 (24 августа). – 8-9 б.

Әсирлектә М.Жәлил эшчәнлеге турында.

Кашапова, С. Музейда Жәлил рухы / С.Кашапова // Мәдәни жомга. – 2017. – № 17 (5 май.). – 12-13 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең Казандагы музей - фатиры турында.

Корбанов, Т. Исемдә калганнардан. / Т. Корбанов // Мәйдан Чаллы. – 2016. – № 2. – 10-18 б.

Шагыйрь Муса Жәлил турында истәлекләр.

Кыямова, М. Жәлил кызы Люция: Миндә эти каны! / М.Кыямова // Мәдәни жомга. – 2016. – № 8 (4 марта). – 11 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең кызы Люция турында.

Мозаффаров, Р. Хатларда шагыйрь язмышы / Р.Мозаффаров // Шәһри Казан. – 2019. – № 17 (19 февраля). – 6 б.

Герой -шагыйрь Муса Жәлилнең туган көненә багышланган язма.

Мостафин, Р. Серле йомгак / Р. Мостафин; [беседовал] А. Юнысова // Татарстан яшыләре. – 2019. – № 11 (21 марта). – 8-9 б.

Язучы Рафаэль Мостафиннан Муса Жәлил тормышы турында алынган интервью.

Муса Жәлил шәжәрәсе. // Мәйдан Чаллы. – 2014. – № 5.

Шагыйрь М.Жәлил турында.

Мусина, Т. Муса Жәлил - балалар дусты / Т.Мусина // Ачык дәрес (Открытый урок). – 2019. – № 6. – 25 - 27 б.

Балалар бакчасында уздыру өчен шөгьль.

Мөхәммәтова, Р. Сөембикә ханбикәне кочакларга ярыймы? / Р.Мөхәммәтова // Мәдәни жомга. – 2018. – № 39 (5 октября). – 8-9 б.

М.Жәлил театрында «Сөембикә» операсы премьерасы турында.

Мөхәммәтшин, Р. Минем Жәлил. Һәм аның урысча шигыре... / Р.Мөхәммәтшин // Идел. – 2015. – № 2. – 30-31 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең «Весенние резервы Гитлера» дигән шигыре турында.

Нотфуллина, С. Герой-шагыйрь Муса Жәлилгә багышланган КВН / С. Нотфуллина // Ачык дәрес (Открытый урок). – 2019. – № 2. – 6 б.

Әдипнең ижаты буенча бәйге сценарие.

Рәсим, Р. Муса Жәлилнең оныгы: «Бабамның шигырьләрен укыгач, күңелгә жиңел була»: 25 август - Муса Жәлилне искә алу көне / Р. Рәсим // Акчарлак. – 2012. – № 35. – 2-3 б.

Муса Жәлилнең оныгы Лилиан Наврозашили белән әңгәмә. Л.Наврозашили - театр һәм кино актрисасы, бүгенге көндә Санкт-Петербургта яши.

Сәгыйтова, Г. Мәскәүдә туган җыр. / Г. Сәгыйтова // Казан утлары. – 2014. – № 5.

М.Жәлилнең «Сагыну» шигыренә язылган җыр турында.

Сәитова, Г. Батырлыкта - матурлык / Г.Сәитова // Ачык дәрәс (Открытый урок). – 2019. – № 12. – 10 - 11 б.

Башлангыч сыйныф укучылары өчен татар әдәбиятыннан шагыйрь Муса Жәлил иҗаты буенча дәрәс уздыру үрнәге.

Сәфәров, М. Жәлил дэвამы - оныкчыкларында. / М.Сәфәров // Идел. – 2016. – № 2. – 64-65 б.

Герой-шагыйрь Муса Жәлилнең оныкчыклары турында.

Хәмидуллин, Л. Жәлил мирасы эле тулысынча барланмаган. / Л. Хәмидуллин // Ватаным Татарстан. – 2014. – № 39 (19 март).

Шагыйрь Муса Жәлилнең әсәрләрен туплау турында.

Хәмидуллин, Л. Жәлилчеләргә бәйле истәлекләр / Л.Хәмидуллин // Мәдәни жомга. – 2019. – № 33 (23 августа). – 11 б.

Герой -шагыйрь мирасын барлау турында.

Шакир, С. Жәлил хаты эзеннән / С. Шакир // Мәдәни жомга. – 2020. – № 15 (17 апреля). – 11 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең язучы Гази Каишафка фронттан язган хаты турында.

Шамов, А. Ике очрашу. / А. Шамов // Казан утлары. – 2016. – № 2. – 126-128 б.

Герой -шагыйрь Муса Жәлил турында истәлек.

Шамова, Ә. «Ут эчендә туган Отвага» һәм яу кырындагы Жәлил / Ә.Шамова // Мәдәни жомга. – 2017. – № 31 (11 августа). – 8 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең сугыштагы эшчәнлеге турында.

Шамова, Ә. Бер фоторәсем тарихы. / Ә.Шамова // Казан утлары. – 2016. – № 2. – 128-129 б.

Герой -шагыйрь Муса Жәлилнең фотосы турында.

Шамова, Ә. Фронттан хатлар / Ә. Шамова // Мәдәни жомга. – 2015. – № 7 (27 февр.). – 8 б.

Шагыйрләр Муса Жәлил, Гариф Гали, Нур Баянның 1942 елда сугыштан язган хатлары.

Шаһиева, Р. Бөркет каләм / Р. Шаһиева // Мәдәни жомга. – 2019. – № 24 (21 июнь). – 14 б.

Бөек Ватан сугышында һәлак булган шагыйрьләр - М. Жәлил, А.Алиш, Ф.Кәрим, Н.Баян, Г.Кутуй иҗатларын искә алу.

Ширмән, Х. Өйрәнчек әдәбият серләре яки һәр остаз кайчандыр өйрәнчек булган. / Х.Ширмән // Идел. – 2016. – № 3. – 51-53 б.

Шагыйрләр Муса Жәлил, Гади Такташ, Г.Тукай иҗатларының башлангыч чорлары турында.

Шәрәпова, Й. Мусада кунакта / Й.Шәрәпова // Шәһри Казан. – 2019. – №17 (19 февр). – 6 б.

Герой -шагыйрь Муса Жәлилнең Музей-фатиры турында.

Янсуар, Л. «Үзем белән бергә үлөләр...» / Л.Янсуар // Ялкын. – 2019. – №10. – 46-47 б.

Муса Жәлил турында.

Жәлилова, Ч. Жәлил елмаюы. / Ч.Жәлилова; [беседовал] Г. Бәйрәмова // Казан утлары. – 2016. – № 3. – 120-121 б.

Шагыйрь Муса Жәлилнең 110 еллыгы уңаеннан аның кызы Чулпан белән әңгәмә.

Әпсәләмова, А. Әтисе кызы. / А.Әпсәләмова // Идел. – 2016. – № 2. – 60 - 63 б.

Герой-шагыйрь Муса Жәлилнең кызы Чулпан истәлекләре.